

**PRIKAZ KNJIGE IVE BABIĆA
*TROGIR. GRAD I SPOMENICI***

Primljeno: 22. IX. 2017.

dr. sc. IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ
Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest umjetnosti
Sinjska 2
21000 Split, HR

Veseli me da sam u ljeto 2016. godine imala prilike sudjelovati na prvom predstavljanju knjige Ive Babića *Trogir. Grad i spomenici* (izdavači: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu – Književni krug Split, Split 2016.), upriličenom u Muzeju grada u Trogiru. Bila je to svojevrsna gradska fešta na kojoj su se okupili Trogirani, njegovi bivši studenti i kolege, novinari i ljubitelji tekstova profesora Babića, ukratko poklonici njegova pera i usmenog izričaja, da odaju počast i Profesoru i njegovoj knjizi, njegovu životnom djelu, kako sam se usudila tada javno kazati, a osjetila sam kako moje mišljenje dijele i mnogi drugi toga dana. Atmosfera na promociji bila je nabijena emocijama, a radosna su lica Trogirana svjedočila o njihovu osjećaju da su napokon dobili onu pravu, dugo snivanu monografiju o svojem gradu. Na svoj način, i impozantan broj primjeraka ove debele monografije koji su toga dana bili prodani, svjedočio bi o njezinoj važnosti. Ni književni bestsellere ne budu na promocijama prodani u 65 primjeraka, a kamoli debele znanstvene monografije s bilješkama i opsežnim popisom literature.

Osjećam se sretnom što pripadam generaciji studenata splitske Likovne kulture koja je imala profesore, danas bismo rekli, staroga kova – poput Duška Kečkemeta, akademika Nenada Cambija i Tomislava Marasovića, a kojima je jedna od udarnih karakteristika bila njihova erudicija. Jedan od njih bio je i autor knjige *Trogir. Grad i spomenici* koji i danas slovi za jednog od najomilje-

njih splitskih sveučilišnih profesora upravo stoga što je uvijek plijenio svojom elokvencijom, provokativnošću, šarmom i znanstvenim erosom. Već od onih davnih dana kada sam ga imala prilike upoznati kao dijete, pa poslije tijekom godina mojega strukovnoga sazrijevanja, za mene je prof. Babić bio fascinantan lik. I to ne samo zbog svog znanstvenog opusa i legendarne profesorske erudicije. Divila sam mu se zbog njegove hrabrosti i srčanosti, njegovoga višedesetljetnog aktivizma u ekološkoj borbi i borbi za spomenike i očuvanje javnih prostora, povijesnih jezgara i gradskih funkcija u njima, kao i za očuvanje onoga što danas nazivamo *duhom mjesta*.

Taj se istančani hermeneutičar prostora između Splita i Trogira, desetljećima donkihотовski borio s predstavnicima vlastite struke kada je držao da se neprimjerno odnose prema spomenicima i onda kad je za to cijena bila svojevrсна društvena i strukovna marginalizacija. Profesor Babić predstavlja na svoj način osebujan spoj znanstvenog arbitra, intelektualca, ekologa (jedan je od utemeljitelja Teorije zaštite čovjekove okoline kod nas), nekadašnjeg muzealca i konzervatora, rektora i društvenoga autsajdera. Budući da se nije bojao argumentirano napasti kolege kad se nije slagao s njihovim odlukama, poglavito u konzervatorskoj struci, nije bio po mjeri ni sviđao se ni različitim političkim i crkvenim garniturama koje je također znao javno kritizirati ili napadati u polemikama, javnim nastupima u medijima i peticijama. Prošlo je više od dvadeset godina otkako je Književni krug ukoričio njegove sabrane ekološko-sociološke eseje, britke polemike i članke u knjizi poetskog naziva *Od ubavog do gubavog* (1994.). Deset godina poslije (2005.), Logos objavljuje njegovu drugu knjiga sabranih članaka, pretežito nekadašnjih novinskih kolumni, znakovitog naslova *Pomak prema crnom. Kronike i polemike*, u kojima Babić kritički ocrtava posttranzicijsko razdoblje u Dalmaciji u novonastaloj hrvatskoj državi, obilježeno gašenjem tvorničkih pogona, pretvorbama dalmatinskih tvrtki i turistifikacijom povijesnih gradskih jezgara. (Da pojasnim karakter ove njegove knjige, spomenula bih naziv jednog od članaka: „Idemo tamo gdje je sve po njihovom“.) Sada bi zasigurno bilo materijala za još barem jedan tom njezina nastavka u koji bi sigurno ušli njegovi najrecentniji radovi, kao što su *O akciji SOS za Trogir, tri desetljeća poslije*, studija objavljena u zborniku posvećenom pok. Ivi Maroeviću, i članak *Povijesne jezgre dalmatinskih gradova i njihova sudbina*. Bilo je to vrijeme kada su splitski sveučilišni profesori poput Babića, Duška Kečkemeta i Željka Rapanića bili kolumnističke zvijezde Slobodne Dalmacije, vremena kojega sa sada možemo samo s nostalgijom prisjećati.

Mada je područje njegova znanstvenoga interesa bila povijest dalmatinske umjetnosti i kulture u najširem smislu te riječi, ipak, sumiramo li s povijesne distance njegov rad, jasno se uočava da se ponajviše bavio onim što je najviše volio, umjetnošću prostora između Trogira i Splita kojemu je 1984. godine posvetio za taj povijesni trenutak vrlo moderno koncipiranu urbanističko-sociološko-kulturno-povijesnu studiju, objavljenu u izdanju Muzeja grada Trogira. Danas se može bez tračka sumnje konstatirati kako je upravo ona oblikovala naše današnje gledanje na taj prostor.

Povijest urbanizma dalmatinskih gradova bila je od jedna od njegovih najvećih strasti, a posljednjih desetak godina držao je na Građevinsko-arhitektonskom i Filozofskom fakultetu u Splitu predavanja posvećena upravo ovoj temi. Ipak, njegova je najveća opsesija, *predmet* njegovih besanih istraživačkih noći, njegov rodni grad u srcu kojega je, u jednoj od njegovih uskih kaleta, proveo čitav svoj život. Neutaživom gladi desetljećima je svakodnevno skenirao njegove građevine i njegovu povijest, jednakom strašću proučavajući spolije uzidane u zidove kuća, arhive, živote plemića i koludrica, malomišćanske svađe i *šporkarije*, krvave sukobe *puntara* i plemića iz ne tako daleke njegove povijesti i njegove raskošne spomenike i ulice. Tom je jedinstvenom gradu posvetio svoje brojne članke, studije i monografije, i novinske napise. Sjetimo se njegovoga vodiča u izdanju Logosa iz 1987. godine te monografije *Kulturno blago Trogira* iz 1990., koju je pripremio u suradnji sa skupinom autora.

I tako je postupno slagao i gradio impresivnu znanstvenu monografiju *Trogir, grad i spomenici* u kojoj je sintetizirao dosadašnja znanstvena istraživanja povijesti i umjetničke baštine grada Trogira i njegove okolice od prehistorije do našega doba.

Babićevu je znanstvenu sintezu ovaj grad jedinstvene ljepote, grad Radovana, Blaža Jurjeva, Nikole Firentinca, Koriolana Cipika, Ivana Luciusa i Andreisa, dugo čekao. Zašto je tome tako? Možemo samo konstatirati da je povijesti, umjetnosti i baštini Zadra posvećena raskošna edicija koju je desetljećima pripremalo više autora. Split su monografski ovjekovječili Grga Novak i Duško Kečkemet, a druga imena zaslužna za povijest splitske povijesti ne bih ovom prigodom spominjala, jer ih je oveći broj. U trogirskom je slučaju taj lavovski posao odradio entuzijast koji je na 500 stranica sabrao znanja povjesničara, povjesničara književnosti, arheologa, klasičnog filologa i povjesničara umjetnosti. Akademik Cambi se na splitskoj promociji Babićeve monografije

prisjetio anegdote da je slavna historičarka Nada Klaić, kada su bili mladi, poticala njih dvojicu da se poduhvate pisanja knjige o Trogiru. A Babić je njezin prijedlog – i ostvario.

Valja nam konstatirati da je Babićeva monografija osebujan hibridni spoj povjesnice, putopisne literature i, znanstvenom akribijom napisanoga, umjetničkog vodiča po crkvama, samostanima i fortifikacijama. Na svoj način, žanrovski su preteče knjiškom formatu koji je prof. Babić izabrao za svoju knjigu o Trogiru nekadašnje *guide*, knjige koje su u XVIII. i XIX. stoljeću pisali ondašnji polihistori, a nekoć su ih zvali *dei ciceroni*. Svakako su mu uzor bile dvije knjige dvojice slavni trogirskih baroknih historičara koje su i danas nezaobilazno štivo za sve one koji pišu o trogirskoj povijesti i kulturnoj baštini, *Memorie istoriche di Tragurio* Ivana Lucića iz 1673. godine i *Povijest grada Trogira* njegova suvremenika, također trogirskog patricija Pavla Andreisa. Prisjetimo se da je Ivo Babić kao mlad 1978. godine napisao komentar uz izdanje Andreisove VIII. knjige posvećene kulturnoj i umjetničkoj baštini Trogira.

Monografija je podijeljena na četiri velike cjeline. Nakon cjeline koju je nazvao Prostorni okvir (u kojemu se susrećemo s njegovim karakterističnim znalačkim urbanističkim opservacijama), čitatelja čeka poglavlje na kvaliteti kojega bi mu pozavidjeli i vrsni povjesničari. Riječ je o poglavlju koje je skromno nazvao *Vremenski okvir*, a zapravo je riječ o eruditski ispisanom kulturno-povijesnoj freski Trogira kombiniranoj s političkom događajnicom. U njoj autor kreće od prapovijesti do danas, ne zaboravljajući spomenuti ni najrecentnija zbivanja, poput uklanjanja partizanskih spomenika i obilježja bivše države, i spomenik braniteljima u crkvi sv. Sebastijana. Najveća cjelina u knjizi nosi naziv *Spomenička baština*, u kojoj, nakon uvodne, urbanističke analize prostornog okvira, autor obrađuje fortifikacije, palače i zgrade javne i privatne namjene, crkve i samostane, postojeće i one kojih više nema, poput crkava sv. Duha i sv. Lava. Kada govorimo o spomenicima i pejzažnim cjelinama kojih više nema, o kojima profesor piše, potrudio se u monografiju uključiti brojne stare fotografije i razglednice (iz vremena Ćirila Ivekovića i Rudolfa Eitelbergera) da bi nostalgичnim čitateljima, osobito Trogiranima, prezentirao nekadašnji izgled Trogira, njegova akvatorija i okolnih plodnih polja što su sačinjavala sastavni dio iznimne trogirске prirodne scenografije, a koja su tijekom proteklih pet desetljeća gotovo u potpunosti uništena nekontroliranom izgradnjom. Zahvaljujući bravurozno ispisanom tekstu i fotografijama, putujemo,

kroz stranice knjige zajedno s njezinim piscem, starim izgubljenim Trogirom, onim iz tekstova Roka i Mirka Slade Šilovića i don Ive Delallea, evociranima u pjesmama Zadrana Krune Quiena (autora scenarija filma *Kaja, ubit ću te*), poput one antologijske *San svetog Ivana Trogirskog* i filmovima Eduarda Galića, poput *Sunt Lacrimae Rerum* (1965.). Zahvaljujući Babićeve vrsnom peru, pred našim očima oživljava Trogir izgrađen na helenističkim i rimskim temeljima, koji je kao mlad istraživao i kopao s Brankom Kiriginom. Sjećam se iz djetinjstva tih *njihovih* iskopina, i profesora kako meni i pokojnom ocu tumači temelje iz helenističkog razdoblja i izgled nekadašnjeg helenističkog Traguriona koji su zasnovali grčki kolonisti s otoka Visa. Jednakom pažnjom Babić u knjizi opisuje i prehistorijske gomile na obroncima brda što ga okružuju, koje je istraživao kao mladi konzervator.

Probijajući se kroz gusto tkivo Babićeve sinteze o Trogiru, pratimo njegov razvoj od vremena kada je procvjetao u rimsko doba kao „oppidum civium romanorum“, pa kada je u IX. stoljeću postao dio bizantske teme Dalmacije, i kada ga je krajem X. stoljeća osvojila Venecija, kada se u ranom srednjem vijeku grad proširio prema jugu i kada su se izgradila tadašnja utvrđenja.

Mnogi među vama voljeli su čitati kasnih osamdesetih godina prošloga stoljeća Babićeve strastvene tekstove o teluričnom majstoru Radovanu, o njegovoj kiparskoj, haptičko-taktičkoj genijalnosti i graditeljskoj senzibilnosti, o simboličnim njegovim reljefima i masonskim znakovima koje krije katedrala. Babić sintetizira istraživanja o Radovanu u golemom poglavlju o katedrali, jednom od najopsežnijih u monografiji. Taj je antologijski tekst zapravo knjiga u knjizi! U istome poglavlju autor znalački sintetizira kompleksnu povijest dosadašnjih istraživanja kapele bl. Ivana Trogirskoga i trogirске krsionice.

Opisao je Babić svih 18 crkava i samostana u gradu i 7 crkava i samostana na Čiovu. Trogirskim je ženama dao posebno mjesto u knjizi, nabrojivši sve poznate koludrice (jedna od njih je sestra Ivana Tomka Mrnavića, svoje mjesto našla je i autonomašica Skolastika Croatto, *madre badessa* sa Zuccarove pale) i skromne trećoretkinje s otoka Čiova. Zabilježio je profesor u svojem stilu mnoge pikantne tračeve o njima: doznajemo na koje su se sve načine plemkinje borile za mjesta opatica u samostanima. Kada priča o palačama (palača Garagnin-Fanfogna jedna je od njih), Babić se trudi oživjeti njihovu davnu prošlost kroz priču o nekim davnim Trogiranima i Trogirškama, Kažotićima, Ceginima, Koriolanovićima ili Lucićima, koji su nekoć živjeli i uživali u njima.

U poglavlju o palači Lučić, Profesor se osvrće na Luciusov opis razvoja zdanja iz *Povijesnih svjedočanstava o Trogiru*, gdje čuveni historičar spominje da je njihov dom bio *otuoren kako Sabachieu duor*. Doznajemo o nekadašnjim stanovnicima njegove rodne kuće, o Jeronimu, pradjedu historičara Ivana Lucića i historičarevu djedu, također imena Jeronim, u vrijeme kojih je ovaj sklop postao zaokruženom cjelinom, kakav danas poznajemo, i nekadašnjem *studiolu* u kojem je pisao slavni historičar.

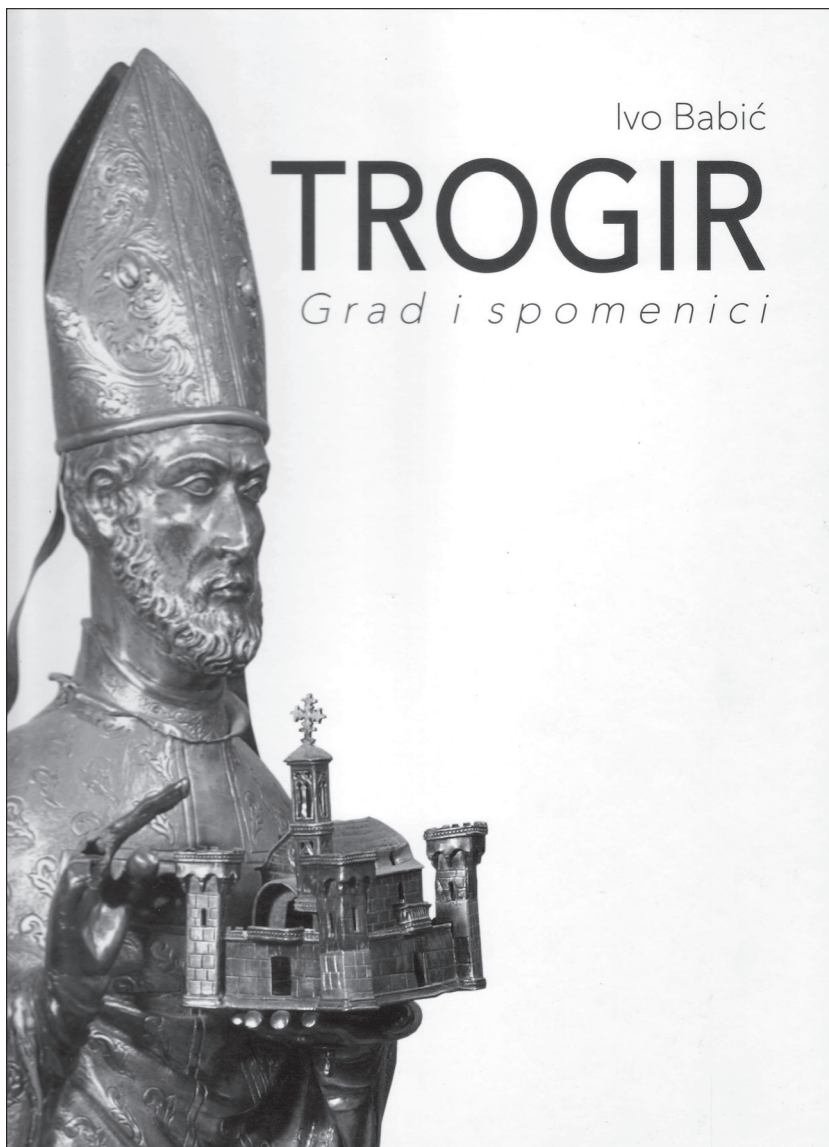
Valja istaknuti da su u knjizi doneseni brojni, dragocjeni prijepisi i prijevodi (osobito oni s latinskog iz pera Kažimira i Bratislava Lučina, Jakova Stipišića, Inge Belamarić i drugih), sve važnije epigrafske, dokumentarne i književne građe o Trogiru, počevši od natpisa koji se i danas nalaze na patricijskim palačama, grobnih natpisa (poput onih slavni s groba Vilima, unuka kralja Bele i knezova bribirskih iz katedrale do onih s grobova iz manjih trogirskih crkava), preko natpisa iz gradske vijećnice i da ih dalje i ne nabrajam. U njegovoj su antologiji trogirске pisane riječi našli svoje mjesto i stihovi iz Vartla, i elegija Ivana Lipavića posvećena knezu Veceslavu de Rivi, i prijepis zakletve bratima iz matrikule bratovštine sv. Duha, i opis grada iz pera providura za Dalmaciju Jakova Foscarinija nastao 1572. godine, godinu dana nakon Lepantske bitke u kojoj su Trogirani sudjelovali sa svojom lađom zvanom *La Bella*. O tome slavnome događaju iz trogirске prošlosti svjedoči ratni trofej, drveni pijetao skinut s turske galije koji je zapovjednik trogirске galije Alviz Cipiko s ponosom postavio u dvorište svoje obiteljske palače.

Svjestan da značaju Trogira pridonose i njegova vrijedna kulturno-umjetnička baština i slavna umjetnička djela sačuvana u crkvama, obiteljskim kućama, palačama i muzejskim zbirkama, Babić u nekoliko poglavlja knjige pomno obrađuje njegovu svekoliku *pokretnu* umjetničku baštinu, kao što su trogirski evanđelistar, romanička raspela, slike iz kruga Paola Veneziana i antologijska djela Blaža Jurjeva Trogirana, i kipovi Nikole Firentinca i Alessandra Vittorie iz zbirke sakralne umjetnosti. Obrađuje i zbirku Muzeja grada i njezine *capolavore*, poput putta Ivana Duknovića, i zbirku koludrica s Kairosom i slikama Nicole Grassija. Da ne zaboravim spomenuti, na stranicama njegove monografije žive i brojni domaći majstori, graditelji, kipari, slikari, i oni *mali* i tzv. *veliki* koji su djelovali u Trogiru tijekom njegove duge i bogate umjetničke povijesti, poput Macanovića i Bokanića koji su preoblikovali njegovu Vijećnicu i ložu, crkve i palače, gradili zvonike (Tripun Bokanić završio je katedralni zvonik), popločavali njegove ulice i trgove. I s tim bih stala s opisom knjige.

Knjiga je živo svjedočanstvo kako je Trogir, minijaturan po prostornim i demografskim razmjerima (broj stanovnika nije prelazio nikada 3000, ne računajući predgrađa), stoljećima bio grad u punini toga pojma. Kao što je prije trideset godina moj Profesor uočio (u vodiču iz 1987.), upravo po toj slojevitosti i *sažetosti života u malome prostoru*, riječ je o osebnom gradu u okvirima dalmatinske kulturno-umjetničke baštine. Ni Zadar, zbog tragičnoga bombardiranja u Drugom svjetskom ratu, ni Dubrovnik, zbog potresa 1667. godine, nisu sačuvali tako slojevitost baštinu kao Trogir. Konačno, to je grad-otok koji je uspio kroz stoljeća sačuvati svoju arhitektonsko-urbanističku *skulpturalnu vizuru* s mora i s kopna, za razliku od Splita, u kojemu su carsku palaču i bedeme zaklonile nove urbane aglomeracije.

Na kraju prikaza želim istaknuti kako se prof. Babić u monografiji nije libio, gdje god je osjetio potrebnim, kritički se osvrnuti na neke, po njemu, pogrešne zahvate provedene na zaštiti trogirске spomeničke baštine od vremena Bulića i Karamana do danas. Želeći i o toj važnoj tematici kojom se desetljećima bavio kao povjesničar umjetnosti, novinski kolumnist, ekolog i aktivist sačuvati memoriju za buduća pokoljenja.

Na zaravnjenom sprudu dugom nekoliko stotina metara, meko oblikovanom strujanjem mora kroz lagunasti tjesnac, staložila se okamenina – grad Trogir. Tom je rečenicom započeo svoj prvi vodič o Trogiru 1987. godine. Svoj san da objavi znanstvenu monografiju o gradu ostvario je 2016. godine, podarivši nam knjigu koja će zasigurno dugo predstavljati nezaobilazni reper svim budućim istraživačima njegova grada.

Naslovnica knjige Ive Babića